

Finans ve Ekonomi Politika ve Anlayışlarına Teorik Çıkarsamalar

Editor

Doç. Dr. Şahin KARABULUT

Finans ve Ekonomi Politika ve Anlayışlarına Teorik Çıkarsamalar

Editor

Doç. Dr. Şahin KARABULUT

 E K İ N
Basım Yayın Dağıtım

2022

© 2022 Ekin Yayınevi

Tüm hakları mahfuzdur. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayınlayan yayınevinin izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz.

Sertifika No: 48743

e_ISBN: 978-625-8235-88-3

Aralık 2022

Kapak Tasarımı: Aslı AYRANCI

EKİN Basım Yayın Dağıtım

Şehreküstü Mah. Cumhuriyet Cad.

Durak Sk. No: 2 Osmangazi / BURSA

Tel .: (0.224) 220 16 72 - 223 04 37

Fax.: (0.224) 223 41 12

e-mail: info@ekinyayinevi.com

www.ekinkitap.com

ÖNSÖZ

Finans ve ekonomi alanında yaşanan gelişmelerin teorik açıdan ele alındığı bu kitapta ÇAŞKURLU, küresel tarımsal gıda piyasalarında arz ve talep bakımından ağırlığı olan Çin ve Rusya'nın gıda güvenliği politikalarını incelemiştir. BİBER, son yıllarda hızla gelişen finansal teknolojilerin, neden olduğu ya da olması beklenen risk ve tehditlerin finansal piyasalara etkilerine ilişkin farklı bir bakış açısı sunmuştur. ÖRUÇ, milli gelir, gelir dağılımı ve çocuk yoksulluğu ilişkisini araştırmıştır. BÜYÜKKANTARCI TOLGAY, doğrudan yabancı yatırımların çevre politikalarına etkisini teorik olarak irdelemiştir. ERKÖK, uluslararası yatırım ya da ticaret yapan firmaların karşılaştıkları kur risklerini yönetmelerini teminen geliştirilmiş olan forward, future, opsiyon ve swap sözleşmelerinin tanıtılması hedeflemiştir. ÖZEN, OECD Ülkelerinde Covid-19 döneminde meydana gelen sağlık harcamalarını incelemiştir. KARACA, NAİMOĞLU ve SAHABİ, çevresel adaletsizliğin kapsamı ortaya koymuş, nedenlerini araştırmış ve ortadan kaldırılması için yenilenebilir enerjinin önemi vurgulayarak politika önerileri yapmıştır. COŞKUN, Adana-Mersin özelinde yatırım teşviklerinin etkinliğinin artırılması için gerek yatırım teşviklerinin geneline gerekse yeni yatırım teşvik sistemi özeline yönelik çeşitli öneriler sunmuştur.

TAŞDEMİR ve KARADAŞ, yoksulluk kavramı ve yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan yöntemlerin neler olduğu hakkında bilgi vermiştir. ÖZTANIR, genel olarak menkul kıymet borsalarında yabancı yatırımcı varlığının değişiminin nedenlerini yapılan araştırmalardan örneklerle teorik çerçevede ayrıntılı olarak tartışmıştır. ÇAMURDAN, bir ulusal paranın olması gerekenden fazla değerlendirilmesinin ödemeler bilançosuna etkilerini tartışmıştır. AYVACIK, finans sektöründe yapay zekâ konusunu ele almıştır. GENİŞ, 2. Dünya savaşıdan sonraki pazarlama ve küresel pazarlama stratejilerine yönelik uluslararası ekonomi-politik görüş çerçevesinde kuramsal katkılar sunmuştur. KAYA, toplumsal cinsiyet kavramına arkeolojik bir bakış getirmiştir. YAVAN, Birleşik Krallık'taki sosyal konut anlayışını incelemiş ve geçmişten günümüze sosyal konut politikalarının değişimi üzerinde durmuştur. ERASA AKÇA, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin beraberinde getirdiği bütçe hakkının mevcut durumuna dair bilgiler vermiştir. SAMANCI, Türkiye'de çevre kirliliğini önleme konusunda yeşil vergi uygulamaların rolü ve bu konuda meydana gelen güncel gelişmeleri incelemiştir. YILMAZ, Avrupa Birliği'nde yüksek denetim kurumlarının gelişimi ve mali denetim konusunu irdelemiştir.

ESENER, yerel yönetimler ile merkezi yönetimler arası ilişki özelinde ve mali paylaşım düzeyinde, yerel veya geliri yerele bırakılmış vergileri teoride ve uygulamada betimsel analiz yöntemleriyle incelemiştir. BAKICI, Türkiye'de yerel yönetimlerin çevre koruma harcamaları ile çevre kirliliğini önlemeye ve yasalardan kaynaklanan sorumlulukları yerine getirmeye ne denli önem verdikleri tespit edilmeye çalışmıştır. YILMAZ ve DİRİCAN, mali sürdürülebilirliği ekonomik göstergeler yöntemi çerçevesinde karşılaştırmalı olarak ortaya koymayı amaçlamışlardır. KÜÇÜKAYCAN, program bütçenin kamuda stratejik yönetim anlayışına etkilerini ortaya koymuştur. KAHRİMAN ve CURA, teşvik sistemi etkinliğinin nasıl olması gerektiğini tartışmıştır. FAKİRULLAHOĞLU, Transfer Fiyatlandırması yolu ile örtülü kazanç dağıtımını kanun maddeleri ile özetlemiştir. İNNECİ, Türkiye'nin gümrük birliği

sürecini ortaya koymuştur. ÇAKIR, küresel çevre sorunlarına çözüm arayışları bağlamında mali enstrümanların etkinliğine yönelik bir inceleme sunmuştur. KÜÇÜKAYCAN, Covid-19 ile mücadeledeki kamu kaynaklarının kullanımında hesap verebilirliği ele almıştır. YEGEN, “Fiil Ayrılığı” uygulamasını, ceza hukuku teorileri ve cezaların caydırıcılığı ilkesi çerçevesinde değerlendirmiş olup söz konusu uygulamanın genel usulsüzlük kabahatine kesilecek ceza miktarı üzerindeki etkisine vurgu yapmak suretiyle konu teorik açıdan ele almıştır. BAKICI, Türkiye’de taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarının bütçe harcamalarının değerlendirmesini İzmir ili özelinde incelemiştir. Finans ve ekonomi alanındaki gelişmelerin teorik olarak incelendiği bu kitap, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Bayburt Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Hakkari Üniversitesi, Kayseri Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Siirt Üniversitesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Uşak Üniversitesi ve Yozgat Bozok Üniversitesi olmak üzere 24 farklı üniversiteden 32 farklı yazarın katkılarıyla hazırlanmıştır.

Doç.Dr. Şahin KARABULUT

Çalışmaya Yazar Olarak Katkı Sağlayan Bilim İnsanları

Prof.Dr.	Burak ÇAMURDAN	Siirt Üniversitesi
Doç.Dr.	Ahmet Emre BİBER	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç.Dr.	Baki YEGEN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç.Dr.	Erhan ÖRUÇ	Kocaeli Üniversitesi
Doç.Dr.	Hamza KAHRİMAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Doç.Dr.	Nuran COŞKUN	Mersin Üniversitesi
Doç.Dr.	Selçuk Çağrı ESENER	Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi
Doç.Dr.	Serkan CURA	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç.Dr.	Sibel ÇAŞKURLU	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Dahi Zeynel BAKICI	Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Durdane KÜÇÜKAYCAN	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Hacı Ahmet KARADAŞ	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	İrem ERASA AKÇA	Hakkari Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Mehmet Ali GENİŞ	Giresun Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Muhammed SAMANCI	Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Neslihan YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Selma BÜYÜKKANTARCI TOLGAY	Kayseri Üniversitesi
Dr.Öğr.Üye.	Sercan YAVAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr.	Ahmet İNNECİ	Pamukkale Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr.	Ferhan ÇAKIR	Pamukkale Üniversitesi
Öğr.Gör.Dr.	Zeynep FAKİRULLAHOĞLU	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Arş.Gör.Dr.	Eda AYVACIK	Bayburt Üniversitesi
Dr.	Ahmet Melik SAHABİ	Bingöl Üniversitesi
Dr.	Banu ERKÖK	Başkent Üniversitesi
Dr.	Kerem ÖZEN	

Dr.	Mustafa NAİMOĞLU	Bingöl Üniversitesi
Dr.	Yunus Emre KARACA	Bingöl Üniversitesi
Arş.Gör.	Büşra YILMAZ	Aksaray Üniversitesi
Arş.Gör.	Harun KAYA	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Arş.Gör.	Hüseyin DİRİCAN	Aksaray Üniversitesi
Arş.Gör.	İsmail ÖZTANIR	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
	Destegül TAŞDEMİR	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Yazarlar unvanları dikkate alınarak isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

İÇİNDEKİLER

2022 Küresel Gıda Krizi ve Gıda Güvenliği Meselesi: Çin, Rusya ve Türkiye Örneği	1
<i>Sibel ÇAŞKURLU</i>	
Finansal Teknolojilerin Finansal Güvenliğe Olası Etkileri: Çeşitli Riskler ve Tehditler	23
<i>Ahmet Emre BİBER</i>	
Milli Gelir, Gelir Dağılımı ve Çocuk Yoksulluğu: Türkiye Üzerine Değerlendirme	37
<i>Erhan ÖRUÇ</i>	
Doğrudan Yabancı Yatırımların Çevre Politikalarına Etkisi: Teorik bir Analiz.....	51
<i>Selma BÜYÜKKANTARCI TOLGAY</i>	
Uluslararası Ticaret ve Yatırımlarda Kur Riskinden Korunma Yöntemleri	63
<i>Banu ERKÖK</i>	
OECD Ülkelerinde Covid-19 Döneminde Meydana Gelen Sağlık Harcamalarına Genel Bir Bakış	75
<i>Kerem ÖZEN</i>	
Çevresel Adaletsizlik ve Yenilenebilir Enerji İlişkisi.....	83
<i>Yunus Emre KARACA, Mustafa NAİMOĞLU, Ahmet Melik SAHABİ</i>	
Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Ürün Uzayı Çerçevesinden Değerlendirilmesi ve Adana- Mersin Örneği Üzerinden Öneriler	103
<i>Nuran COŞKUN</i>	
Türkiye ve Dünyada Yoksulluğun Seyri ve Karşılaştırmalı Analizi	119
<i>Destegül TAŞDEMİR, Hacı Ahmet KARADAŞ</i>	
Menkul Kıymet Borsalarında Yabancı Yatırımcı Varlığının Değişimini Etkileyen Faktörlerin Ülkeler Arası Karşılaştırmalı Teorik Analizi	135
<i>İsmail ÖZTANIR</i>	
Bir Ulusal Paranın Olması Gerekenden Fazla Değerlenmesinin Ödemeler Bilançosuna Yansıması! Türkiye'deki Gerçekleşimi	145
<i>Burak ÇAMURDAN</i>	
Finans Sektöründe Yapay Zekâ.....	157
<i>Eda AYVACIK</i>	

Küresel Pazarlama Stratejilerinin Uluslararası Politik Ekonomisine Doğru	171
<i>Mehmet Ali GENİŞ</i>	
Toplumsal Cinsiyet Kavramına Arkeolojik Bir Bakış: Cinsiyet Farkının Ekonomi Politikası	187
<i>Harun KAYA</i>	
Birleşik Krallık'ta Sosyal Konut Anlayışının Gelişimi ve Sosyal Konutlara Uygulanan Yatak Odası Vergisi.....	195
<i>Sercan YAVAN</i>	
Geçmişten Günümüze Bütçe Hakkı Kapsam ve Algısı.....	215
<i>İrem ERASA AKÇA</i>	
Türkiye'de Yeşil Vergileme Çabalarının Değerlendirilmesi.....	227
<i>Muhammed SAMANCI</i>	
Avrupa Birliği'nde Yüksek Denetim Kurumlarının Gelişimi ve Mali Denetim	239
<i>Neslihan YILMAZ</i>	
Türkiye ve Seçilmiş OECD Üyesi Ülkelerde Yerel Yönetim Vergi Gelirlerinin Toplam Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme ile Etkileşimi: 1995-2020 Dönemi Üzerine Bir Değerlendirme.....	251
<i>Selçuk Çağrı ESENER</i>	
Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Çevre Koruma Harcamalarının Analizi	273
<i>Dahi Zeynel BAKICI</i>	
Mali Sürdürülebilirlik: Ekonomik Göstergeler Temelinde E7 Ülkeleri	285
<i>Büşra YILMAZ, Hüseyin DİRİCAN</i>	
Program Bütçenin Kamuda Stratejik Yönetim Anlayışına Etkileri	299
<i>Durdane KÜÇÜKAYCAN</i>	
Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Teşviklerinin Tasarlanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlara Dair Bir Değerlendirme	313
<i>Hamza KAHRİMAN, Serkan CURA</i>	
Transfer Fiyatlandırması Yolu ile Örtülü Kazanç Dağıtımı	323
<i>Zeynep FAKİRULLAHOĞLU</i>	
Türkiye'nin Gümrük Birliği Serüveni ve Gümrük Birliği'nin Geleceği Üzerine Düşünceler.....	331
<i>Ahmet İNNECİ</i>	
Çevre Politikasına Yönelik Mali Uygulamalar.....	339
<i>Ferhan ÇAKIR</i>	

**Covid-19 ile Mücadeledeki Kamu Kaynaklarının Kullanımında
Hesap Verebilirlik Düzeyi: Türkiye Açısından Değerlendirme.....351**
Durdane KÜÇÜKAYCAN

**Genel Usulsüzlük Kabahatinde Cezaların Caydırıcılığını
Azaltan Bir Uygulama Olarak Fiil Ayrılığı 367**
Baki YEGEN

**Türkiye’de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasında Yatırım İzleme ve
Koordinasyon Başkanlıklarının (YİKOB) Bütçe Harcamalarının
Değerlendirilmesi: İzmir İl Örneği.....381**
Dahi Zeynel BAKICI

COVID-19 İLE MÜCADELEDEKİ KAMU KAYNAKLARININ KULLANIMINDA HESAP VEREBİLİRLİK DÜZEYİ: TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRME¹

Durdane KÜÇÜKAYCAN²

1. GİRİŞ

COVID-19 pandemisiyle mücadelede dünya genelinde politika yapıcılarının temel politika önlemleri almışlardır. Para ve maliye politikası ile kamu sağlığı ve insani kontrol tedbirleri başta olmak üzere alınan önlemlerle pandemiyle mücadelede edilmiştir. Özellikle maliye politikalarının uygulanmasının temel amacı pandeminin ekonomi ve sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik olmuştur. Hükümetler vergi ödemelerinin ertelenmesi, vergi düzenlemelerinin genişletilmesi, işten ayrılmaların ve eksik istihdamın önüne geçilmesi ve işletme kredisi gibi düzenlemelerle ekonomileri ayakta tutmayı hedeflemişlerdir. Bu bağlamda gerekli sağlık hizmetlerini finanse etmeyi ve gelir kayıplarını ele almayı amaçlayan ek harcama önlemleri, vergi indirimi programları, krediler ve kredi garantilerini içeren acil durum maliye politikası paketleri hükümetler tarafından ardı ardına açıklanmıştır.

Pandemiyle mücadele için hükümetler tarafından acil olarak hazırlanan bu maliye politikası paketleriyle devasa büyüklükte kamu kaynakları kullanılmıştır. Uluslararası Bütçe Ortaklığı (International Budget Partnership-IBP) 120 ülkedeki yerel araştırmacılarla birlikte çalışarak, Mart-Eylül 2020 döneminde yaklaşık olarak 400 acil durum maliye politikası paketinin kullanımını ülkelerin hesap verebilirlik seviyelerini tespit etmek amacıyla değerlendirmiştir. IBP, hükümetlerin krize karşı maliye politikası paketlerinin kullanımında şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde yönetmekte yetersiz kaldığını tespit etmiştir. Ayrıca elde edilen sonuçlar daha önceki yıllarda açıklanan Açık Bütçe Endeksi sonuçlarıyla da paralellik arz etmektedir. 120 ülke arasında en az bilgi açıklayan 32 ülkeden birisi de Türkiye'dir. Avusturalya, Norveç, Peru ve Filipinler yeterli bilgi açıklayan ülkelerdir.

Bu çalışmanın amacı elde edilen bulguları analiz ederek iyi ülke uygulamalarıyla karşılaştırmalar yaparak ülkemizin durumunu değerlendirmektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle dünyadaki COVID-19 ile mücadelede ve kamu mali yönetimi araçlarından hesapverebilirlik anlatılmıştır. Devamında COVID-19 mücadelede dünyada uygulanan maliye politikalarının hesap verebilirliğinin IBP tarafından değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Son olarak COVID-19 krizinde Türkiye'de uygulanan maliye politikalarının hesapverebilirliği değerlendirilmiştir.

¹ 27-30.10.2022 tarihinde gerçekleştirilen 36. Uluslararası Maliye Sempozyumunda sunulan bildiri revize edilerek hazırlanmıştır.

² Dr, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, durdane@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5515-2616.

2. COVID-19 İLE MÜCADELEDE VE KAMU MALİ YÖNETİMİ ARAÇLARINDAN HESAP VEREBİLİRLİK

Aralık 2019'da Çin'in Wuhan eyaletinde ilk kez bildirildiğinden bu yana yeni tip koronavirüs (COVID-19) olarak bilinen virüs ülkelerin halk sağlığı sistemleri, gıda mevcudiyetleri ve ekonomik istikrarları için benzeri görülmemiş zorlukları yaşatmakla birlikte yaklaşık olarak (yazı yazılırken) 7 milyona yakın insanın hayatını da kaybetmesine neden olmuştur (Johns Hopkins Coronavirus Resource Center, 2022). Milyonlarca insanı aşırı yoksulluğa düşme riski ve gıda yetersizliği tehlikesiyle karşı karşıya bırakan COVID-19 virüsü, herkese bulaşabilen "büyük bir eşitleyici" olarak tanımlanmıştır. Fakat COVID-19'un etkilerinin herkes için aynı olmayacağını da politika yapımcıları tarafından anlaşılmıştır. COVID-19 pandemisi, dünya genelinde yaşanan bir sağlık krizinden ekonomik krize dönüşerek ülkelerin kapasitelerini tek tek test etmiştir.

Önceki salgınlardan elde edilen deneyimler, COVID-19'un en savunmasız grupları etkileyeceğini ve ülkeler, topluluklar, haneler ve bireyler arasındaki mevcut eşitsizlikleri artıracığı bilinmekteydi (Copley vd., 2020: 1). Fakat farklı ülkeler tarafından kullanılan politika araçlarının birçok benzerliği bulunmaktaydı. Birçok hükümet, halk sağlığı ve sosyal programlara ekstra harcama sağlamak ve işsizlik ve şirketler için destek sağlamak için ek ödenekler ve özel bütçeler oluşturdu. Ayrıca, pandeminin olumsuz ekonomik ve sosyal etkilerine karşı önlem almak için bireyler, işçiler, haneler ve işletmeler için vergi indirimini yanı sıra şirketler ve belirli sanayi sektörleri için krediler, kredi garantileri ve borç indirimlerini sağladılar (Grossi vd., 2020: 738). Dolayısıyla COVID-19 salgını, hükümetleri topluluklarını korumak ve ekonomik ve sosyal sonuçları sınırlamak için hızlı kararlar almaya ve olağanüstü önlemler almaya zorlamıştır (Anessi-Pessina vd., 2020: 962).

Hükümetler, insan yaşamını ve vatandaşların refahını etkilemesi dolayısıyla acil durumlarda plan yapmak ve bunlara hızlı bir şekilde uygulamaya koymakla yükümlüdür (Sian ve Smyth, 2021: 146). Dünya çapında salgın yaratan COVID-19 hayatın pek çok alanını ilgilendirir biçimde etkilerini göstermiş ve herkesi alışkanlıklarının değişmesine neden olacak biçimde farklı davranışlar geliştirmeye zorunlu kılmıştır. Değişen koşullar doğal olarak hemen herkes gibi toplumsal hayata yön veren siyasi otoriteyi geçici bir süreliğine de olsa olağan rejim döneminde rastlamadığımız nitelikte yeni kararlar almaya zorlamıştır (Nazlı, 2020: 252).

COVID-19 pandemisiyle mücadele etmek ve pandeminin ekonomi ve toplum üzerindeki etkisini azaltmak için hükümetler tarafından çok çeşitli muhasebe ve hesap verebilirlik araçları kullanılmıştır. Örneğin, geleneksel yıllık bütçeye göre daha fazla esneklik sağlayan "Özel bütçe" çıkartan hükümetler olmuştur. Çünkü özel bütçe ile hükümetlere, denk bütçe gerekliliklerine ve borç limitlerine tabi olmayan bir alanda hareket etme imkânı tanınmıştır (Liao vd., 2021: 25). Bu bağlamda deprem veya pandemi gibi krizler, mevcut durumu aşındırarak kamu mali yönetiminde bilinen hesap verebilirlik gerekçelerinin artık geçerli olmadığı yeni durumları ortaya çıkarabilmektedir (Demirağ vd., 2020: 891).

Geçmişte yaşanan krizler ve olağanüstü haller, hesap verebilirlik, şeffaflık ve sağlam mali yönetim ilkelerinin bir kenara bırakılması yönünde bir eğilim olduğunu ve bunun da usulsüzlüklere, yolsuzluklara ve dolandırıcılığa yol açtığını göstermiştir (Bryan, 2022: 249).

COVID-19, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerin bir sonucu olarak yolsuzluğa ve kötüye kullanıma kapı açmıştır:

- Acil durumla başa çıkmak için daha fazla kaynak sağlanması,
- Karar verme süreçlerinde ve kaynakların tahsisinde daha fazla takdir yetkisi,
- Şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarının gevşetilmesi,
- Denetimin azaltılması

Yukarıda sayılan tüm bu koşullar altında, yolsuzluk ve suistimal, virüsle mücadele etmesi amaçlanan kaynakları ele geçirebilir. Bu durum hibeler ile bireylere ve işletmelere yapılan transferler gibi ekonomiyi ve finansal sistemi desteklemek için tahsis edilen kaynakları etkileyebilir. Olağanüstü durumlarda yolsuzluk riskleri; bağışlar, hediyeler ve bahşişlerde de gizlenebilir (Anessi-Pessina vd., 2020: 962).

Şeffaflık ve hesap verebilirlik, kamu mali yönetiminin çerçevelerini destekleyen temel araçların başında gelmektedir. Diğer taraftan da bu temel araçların kendileri çoğunlukla kriz koşullarında ortaya çıkmıştır. Örnek olarak, hükümdarın mali hesap verebilirliğinin temelini oluşturan 1215 Magna Carta, İngiltere'nin bir dış savaşa bulunduğu bir zamanda yazılmıştır. Acil durumlar, kazanılmış menfaatlerin kamu fonlarını özel kazanç için kullanmaları için iyi bir zemin sunabilir, böyle bir durumda kamu kaynaklarının kötüye kullanıma ve yolsuzluğa karşı kamu mali yönetimindeki eksikliklerin tanınmasını ve azaltılması kritik hale gelmektedir (Fouad, 2020). Bilimsel tartışmalarda pandemik potansiyeli olan virüslerin olağan hale gelebileceğini öne sürülmekle birlikte COVID-19 sonrası bir dünyada benzer krizlerin de devam edeceğini öngörülmektedir. Pandemide halk sağlığı, yaşlılar ve güvencesiz çalışanların haklarını içeren uygulamaları nedeniyle mevcut hükümetlerin hesap verebilirliği içinde derin sorunları da gün yüzüne çıkarmıştır (Andrew vd., 2022: 1).

Hesap verebilirlik birden fazla aktörü (tarafı) ilgilendiren birçok türe sahip olan oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu kavramının uygulanabilmesi için iki temel aktör olan; hesap soran ve hesap verenin, görev ve sorumluluklarının sınırı tam ve net olarak bilinmelidir. Aktörlerden biri gerçekleştirdiği eylemlerin gerekçelerini açıklamakla yükümlü iken diğer aktörün açıklanan performansı değerlendirilmesi için bir talepte bulunma yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda bukalemun benzeri özellikleri göz önüne alındığında (Sinclair, 1995: 219), hesap verme sorumluluğu paydaşların ihtiyaçlarına göre hem değişebilir hem de şekillenebilir. COVID-19 pandemisinin yayılması, ulusal hükümetlerin zaman zaman olağan müzakere süreçlerini atlatan acil müdahalelerini gerektirmiştir. Bununla birlikte, hesap verebilirlik çalışmaları daha karmaşık hale gelirken, hesap verebilirliğin bu gibi benzersiz zamanlar tarafından nasıl şekillendirildiğine ise çok az ilgi gösterilmiştir (Andreaus vd., 2021: 448).

3. COVID-19 MÜCADELEDE DÜNYADA UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARININ HESAP VEREBİLİRLİĞİNİN IBP TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

IBP, 1997 yılında ülkelerin bütçe süreçlerini desteklemek amacıyla kurulmuş ve bu amaca hizmet etmek üzere ülkelerin bütçe uygulamaları konusunda düzenli anketler yayınlayan uluslararası bir kuruluştur. Kamu bütçesini; IBP, bir hükümetin, temiz sudan okullara ve

ulaşıma kadar insanlara günlük hizmetleri sağlamak için kamu parasını nasıl kullanacağına ilişkin planı olarak ifade etmektedir. Bu plandaki kamu kaynakları akıllıca kullanılırsa kamu bütçesi, toplulukların ve bireylerin gelişmesine izin verebilecek güçlü bir araçtır. İnsanların bu planları şekillendirmek için masada oturdukları ve hükümetleri kendilerine karşı sorumlu tutabilecekleri bir açık bütçe süreci olduğunda, kamu kaynakları kamusal ihtiyaçlar için daha iyi kullanılır ve bu da kamu güveninin oluşturmaya zemin sağlayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda IBP tarafından ülkelerin bütçe süreçlerinin değerlendirildiği Açık Bütçe Endeksi (Open Budget Index-OBİ) yayımlanmaktadır (IBP, 2022).

Hükümetlerin COVID-19 ile mücadelede için kamu kaynaklarının kullanımında ne kadar şeffaf ve hesap verebilir olduklarına dair de IBP tarafından değerlendirme yapılmıştır. IBP'nin “COVID Fonlarını Yönetme: Hesap Verebilirlik Boşluğu” raporu, 120 ülkedeki yerel araştırmacılarla birlikte, hükümetlerin pandemiyle mücadelede uyguladıkları maliye politikası paketlerini değerlendirmek için yapılan ortak bir çalışmadır.

3.1. IBP'nin “COVID Fonlarını Yönetme: Hesap Verebilirlik Boşluğu” Raporu

120 ülkenin uygulamasının IBP tarafından değerlendirilmesini içeren “COVID Fonlarını Yönetme: Hesap Verebilirlik Boşluğu” raporu, 2021 yılının Mayıs ayında yayımlanmıştır. Raporda hükümetlerin pandemi ile mücadele için hazırladıkları yardım paketlerinin şeffaflığı, yasama ve denetim organlarının gözetim rolü ile paketlere halkın katılımı konusundaki performansları değerlendirilmiştir. Hükümetlerin bilgileri açıklama düzeyi “Asgari (En az), Sınırlı, Biraz, Yeterli, Önemli” olarak derecelendirilmiştir. Bu raporda yer alan ana başlıklar ile yapılan değerlendirmeler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. COVID-19 ile Mücadelede Kullanılan Kamu Kaynaklarında Ülkelerin Hesap Verebilirlik Seviyelerinin Tespitinde Kullanılan Anket

Değerlendirilen Başlıklar	Bilgileri Açıklama Düzeyi (Asgari, Sınırlı, Biraz, Yeterli, Önemli)
Şeffaflık	
<i>Paketin tanıtımı</i>	
Makroekonomik veriler ve toplam bütçe bilgileri	
Politika önlemleri	
Alıcılar ve performans	
Finansman kaynakları	
Bütçe dışı fonlar	
<i>Paketin uygulanması</i>	
Yürütme hakkında raporlama	
Bütçe dışı fonlar	
Tedarik	
Gözetim	
<i>Yasama organının rolü</i>	
<i>Ulusal denetim ofislerinin rolü</i>	
Katılım	
<i>Halk katılımı</i>	

Kaynak: IBP (2022).

IBP'nin araştırmasında, Açık Bütçe Anketi metodolojisini de destekleyen bir yapıda hesap verebilirliğin üç kritik alanına odaklanılmıştır: ilgili bilgilere halkın erişimi, yeterli gözetim ile denetim düzenlemelerine ve vatandaş katılımı için fırsatların oluşturulması. Her bir

satırdaki başlığa verilecek yanıt; kamu kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını, insanların temel ihtiyaçlarının ve önceliklerinin yeterince ele alınmasını ve hükümetlerin seçimlerinden sorumlu tutulabilmesini sağlamak için esas alınmıştır.

Araştırmada 120 ülkedeki yerel araştırmacılarla birlikte çalışarak, Mart-Eylül 2020 döneminde yaklaşık olarak açıklanan 400 acil durum maliye politikası paketinin (hükümetler tarafından oluşturulan COVID-19 acil durumunun olumsuz etkilerini azaltmayı amaçlayan politika girişimleri) tespit edilmiştir. Her ülke için açıklanan bu paketlerin en büyüğü veya en önemlisi seçilerek şeffaflık, gözetim ve halkın katılım düzenlemeleri değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan anket, IMF, Mali Şeffaflık için Küresel Girişim (GIFT), Açık Sözleşme Ortaklığı ve INTOSAI Kalkınma Girişimi dâhil olmak üzere ilgili uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde geliştirilmiştir (IBP, 2021: 2-3).

Toplamda 26 soru vardır. İlk bölüm olan “Şeffaflık” ana başlığı altında hükümetler tarafından açıklanan acil durum maliye politikası paketleri ve bu paketlere ilişkin olarak paketin tanıtımına ve uygulanmasına yönelik sorular bulunmaktadır. Paketlerin tanıtımı için hükümetlerin, acil durum maliye politikası paketleri ve bu paketlere ilişkin veri ve bilgileri yaymak için özel bir internet sitesi/portal veya başka bir platform oluşturup oluşturmadığı sorgulanmaktadır. Bu özel internet sitesi, Maliye Bakanlığının resmi internet sitesinde özel bir sayfa da olabilir. Acil durum maliye politikası paketleri ve bu paketlere ilişkin veri ve bilgilerin makroekonomik veriler ve toplam bütçe bilgileriyle ilişkilendirilmesinin yapıp yapılmadığı sorgulanmıştır. Bu bağlamda hükümetlerin, yayınlanan bütçe belgelerinin bir parçası olarak acil durum maliye politikası paketleri hakkında veya başka bir yerde güncellenmiş bilgileri yayınlayıp yayınlamadığı araştırılmıştır. İncelenmekte olan acil maliye politikası paketine ilişkin yayınlanan belgeler veya bilgilerde, vergi indirimine ilişkin bilgilerin varlığı tespit edilmiştir.

Paketlerdeki harcamaların amaçlanan yararlanıcılarına (özellikle yoksullara ve savunmasız gruplara) ilişkin bilgileri içerip içermediği sorgulanmıştır. COVID salgını ekonomik açıdan kadınları ve erkekleri farklı şekilde etkilemiştir. Hükümetlerin bunu politika yanıtlarında dikkate alması ve ele alması önemlidir. Hükümet, acil durum maliye politikası paketinin bir parçası olarak, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için programlar, politikalar veya kaynak tahsisleri hakkında bilgi yayınlaması önemlidir. Bu bağlamda temel politika girişimlerinin kapsamlı toplumsal cinsiyet etkisi değerlendirmeleri ilişkin verilerin yayınlanması değerlendirilmiştir.

Acil durum maliye politikası paketiyle ilişkili finansal olmayan veriler ve performans hedefleri, belirli bir politikanın başarısını değerlendirmek için kullanılmıştır. Örneğin; yoğun bakım ünitelerinde tedavi edilen ek kişi sayısı, ventilatör malzemelerinde artış veya bir sosyal güvenlik programından yararlananların sayısı gibi girdilerle amaçlanan etki veya ulaşılan politika hedefleri sonucunda COVID-19 ölüm oranındaki düşüş yaşanması gibi. Acil durum maliye politikasına ilişkin bilgilerde harcama politikalarına ilişkin finansal olmayan (performans) verilerin yayınlanmış belgelerde yer alıp almadığı sorgulanmıştır.

Hükümetler salgınla yüzleşmek için harcamalarını artırdıkça, bu tür ek harcamaları nasıl finanse edeceklerini de düşünmek zorunda kaldılar. Acil durum maliye politikası paketlerinde yer alan müdahalelerin nasıl finanse edildiğine ilişkin hangi bilgilerin mevcut olduğu

araştırılmıştır. Örneğin incelenmekte olan acil maliye politikası paketine ilişkin yayınlanmış belgeler veya bilgilerde borçlanma ihtiyaçları ve planları hakkında bilginin içerip içermediği sorgulanmıştır. Borçlanma ihtiyaçları hakkında ayrıntılı bilgi vermek, hükümetin genel mali durumunun yeterince izlenebilmesini garanti altına almak için oldukça önemlidir. Borçlanma dışından bağışlarla elde edilen gelirler hakkında da ayrıntılı bilginin sunulması gerekmektedir.

Şeffaflık ana başlığının altında yer alan ikinci alt başlığında hükümetler tarafından açıklanan acil durum maliye politikası paketleri ve bu paketlere ilişkin olarak paketin uygulanmasına yönelik ayrıntılı bilgilerin mevcudiyeti sorgulanmıştır. Paketlerin uygulanmasında harcama önlemleri için gerçekleşen harcamalar; vergi indirim önlemlerinden kaynaklanan fiili gelir kayıpları ile hükümet tarafından verilen kredilerin ve kredi garantilerinin toplam riskine ilişkin olarak yapılan bilgilerin varlığı araştırılmıştır. Hükümetlerin yalnızca planlanan harcamaların yürütülmesine ilişkin ayrıntı bilgilerin yanı sıra, farklı finansman kaynaklarından elde edilen gelirlere ilişkin olarak gerçekleşme derecesine yönelik ayrıntıları içerip içermediği incelenmiştir. Bu bağlamda acil durumu finanse etmek için toplanan ek devlet gelirleri, gerçekleşen borçlanma ve bileşimi, dış yardıma ilişkin ayrıntılar ile kullanılan diğer finansman kaynaklarına ilişkin bilgilerin varlığı sorgulanmıştır.

Acil durum paketlerin uygulanmasında finansal olmayan performans bilgilerinin mevcudiyeti sorgulanmıştır. Performans bilgisi olarak kadınlar da dâhil olmak üzere yoksul ve savunmasız gruplar üzerindeki gerçek etkisine ilişkin yayınlanmış belgeler veya bilgilerin varlığı incelenmiştir. Ankette, acil durum maliye politikası paketinde yer alan politika ve programların uygulanması için kullanılan bütçe dışı fonlar ve diğer bütçe dışı düzenlemelere ilişkin bilgilerin varlığı araştırılmıştır.

Pandemi, hükümetlerin hızlı satın almak için normal kuralları aşan acil satın alma prosedürlerine yönelik yetkilendirmeye zorladı. Hükümetin acil alım prosedürlerinin kullanımına ilişkin açık ve özel bir kılavuz yayınlayıp yayınlamadığını sorgulanmıştır. Hükümetlerin acil alım prosedürlerinin kullanımına ilişkin özel bir kılavuz yayımlaması şeffaflığı desteklemektedir. Ayrıca hükümetin acil durum maliye politikası paketlerinin uygulanmasının bir parçası olarak gerçekleştirdiği satın almalar hakkında bilgi yayınlayıp yayınlamadığı da araştırılmıştır.

Anketin ikinci bölümünde gözetim başlığı altında hükümetler tarafından açıklanan acil durum maliye politikası paketleri ve bu paketlere ilişkin olarak paketin yasal olarak yasama organlarında tartışılması ve onaylanması sürecine yönelik sorular bulunmaktadır. Acil durum maliye politikası paketleri doğası gereği hızlı hareket etmeyi ve karar almayı gerektirse de bu sorularla yasama organlarının bunu ne ölçüde gerçekleştirebildiğinin öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Ankete bu sorulara verilen cevaplar yasama organının gözetim rolünü ne ölçüde gerçekleştirdiğinin bilinmesi açısından oldukça önemlidir. Yasama organının ele alınan acil durum maliye politikası paketinin uygulanmasının izlenmesine dâhil olup olmadığı sorgulanmıştır.

Dünyanın dört bir yanındaki ülkeler, acil durum maliye politikası paketini tanıtmak ve uygulamak için çok farklı prosedürler izlemiştir. Bazı durumlarda, mevcut prosedürler kullanılırken bazı durumlarda yasama organının yürütme eylemini etkin bir şekilde denetleme kapasitesini azaltmış olabilecek acil müdahale için yeni prosedürler getirilmiştir. “Hızlı yol”

prosedürleri ismi verilen bu prosedürlerin yasal gözetim için ne ölçüde uygulandığı değerlendirilmiştir. Yüksek denetim kurumlarının (Sayıştayların), acil durum maliye politikası paketleri için planlanan denetimini gerçekleştirip gerçekleştirmediği sorgulanmıştır.

Anketin üçüncü (son) bölümünde “Katılım” ana başlığında acil maliye politikası paketinin oluşturulması, onaylanması, uygulanması ve gözetimi (denetimi) sırasında vatandaşların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) sürece dâhil edilmesine yönelik bilgiler sorgulanmıştır.

3.2.COVID-19 ile Mücadelede Kullanılan Kamu Kaynaklarında Ülkelerin Hesap Verebilirlik Seviyeleri

IBP’nin araştırmasının ana bulgusu, hükümetlerin krize karşı verdikleri mücadelede hazırladıkları mali paketlerin uygulanmasında şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde yönetmekte yetersiz kaldığıdır. Değerlendirme sonucunda, 120 hükümetin üçte ikisinden fazlasının uygulamaya koyduğu mali paketleri şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde yönetmekte yetersiz kaldığını ve bu nedenle COVID-19 krizine yönelik vermiş oldukları mücadelenin etkinliğini ve etkisini tehlikeye attığını göstermektedir. Araştırmanın sonucunda yer alan sonuçlara göre ülkelerin değerlendirmeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. COVID-19 ile Mücadelede Kullanılan Kamu Kaynaklarında Ülkelerin Hesap Verebilirlik Seviyeleri

	Ülke Sayısı	Ülkeler
Önemli	0	
Yeterli	4	Avustralya, Norveç, Peru, Filipinler
Bazı	29	Bangladeş, Brezilya, Bulgaristan, Kanada, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Hırvatistan, Fiji, Fransa, Almanya, Endonezya, İtalya, Jamaika, Japonya, Kırgız Cumhuriyeti, Moğolistan, Yeni Zelanda, Nijerya, Paraguay, Polonya, Portekiz, Sierra Leone, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İsveç, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri
Sınırlı	55	Afganistan, Angola, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Bolivya, Bosna-Hersek, Botswana, Kamerun, Çin, Fildişi Sahili, Çek Cumhuriyeti, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Gürcistan, Gana, Guatemala, Honduras, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Lesoto, Liberya, Makedonya, Madagaskar, Malezya, Mali, Meksika, Moldova, Mozambik, Namibya, Nepal, Nikaragua, Nijer, Pakistan, Papua Yeni Gine, Romanya, Rusya, Ruanda, Senegal, Sırbistan, Somali, Güney Kore, İspanya, Sri Lanka, São Tomé e Príncipe, Tayland, Doğu Timor, Togo, Trinidad ve Tobago, Uganda, Ukrayna, Vietnam, Zambiya
En az	32	Arnavutluk, Cezayir, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Çad, Komorlar, Dem. Kongo Cumhuriyeti, Mısır, Ekvator Ginesi, Eswatini, Etiyopya, Macaristan, Hindistan, Irak, Lübnan, Malavi, Fas, Myanmar, Katar, Suudi Arabistan, Güney Sudan, Sudan, Tacikistan, Tanzanya, Gambiya, Tunus, Türkiye, Venezuela, Yemen, Zimbabve

Kaynak: IBP, 2021: 3.

IBP’nin COVID-19 krizine karşı hükümetlerin hesap verebilirliğini değerlendirdiği raporuna göre COVID-19 ile mücadelede birçok hükümetin yasama organlarını atladığı, satın almada kestirme yollara gittiği ve vatandaşlara danışmaktan kaçındığı bir süreç yaşanmıştır. Önemli bilgileri açıklayan hiçbir ülke bulunmazken sadece 4 ülke (Avustralya, Norveç, Peru, Filipinler) yeterli düzeyde bilgi açıklarken 29 ülkenin hükümeti bazı bilgileri açıklamıştır. Rapora yansıyan ortalama sonuçlar oldukça kötüdür. 120 ülkenin yarısından fazlası 87 ülkenin hükümeti sınırlı veya asgari düzeyde bilgi açıklamıştır. IBP’nin COVID-19 krizine karşı hükümetlerin hesap verebilirlik sorumluluk raporunda aşağıdaki tabloda ana başlıklar halinde özetlenen üç önemli bulgu tespit edilmiştir:

Tablo 3. COVID-19 ile Mücadelede Kullanılan Kamu Kaynaklarında Ülkelerin Hesap Verebilirliğine İlişkin Bulgular

1. Hükümetler, yardım paketlerini açıklamaya başladığında hesap verebilirliği artırmak için gerekli olan önlemleri uygulamada yetersiz kaldılar. - Değerlendirilen ülkelerin yalnızca dörtte birinde, denetçiler 2020'nin bitmeden COVID-19 mali paketleri hakkında denetim raporları üretilip yayımlayabildi. - Değerlendirilen ülkelerdeki hükümetlerin yaklaşık yarısı, politika girişimlerinin uygulanması hakkında çok az bilgiyi yayımlayarak kamuoyu ile paylaştı. - Değerlendirilen ülkelerin yaklaşık üçte ikisinde şeffaf satın alma prosedürleri takip edilmedi.
2. Pandemi sırasında yasama organlarının rolü sınırlı olmuştur. -Değerlendirmede yer alan ülkelerin neredeyse yarısında hükümetler hem kamuoyunda yeterli düzeyde tartışmadan hem de normal yasama ve onay süreçlerinden kaçınarak kanun hükmünde kararname ile maliye politikası önlemlerini uygulamaya koydular. -Genel itibarıyla yasama organlarını atlayan ülkeler de COVID-19 ile ilgili harcamaların şeffaflığının daha az olduğu görüldü.
3. COVID politika yanıtlarının oluşturulmasına ve uygulanmasına halkın katılımı neredeyse yoktu. -Halkın pandemi sırasında öncelik belirleme kararlarında söz sahibi olmasını engellenmekle birlikte hükümetlerin eylemlerinin etkinliğini büyük ölçüde artıracak verileri ulaşmamasına da neden oldu. -120 ülkeden sadece 10'u, yardım paketlerinin tasarımı ve idaresinde halkıyla iletişim kurmak için anlamlı bir çaba sarf etti.

Kaynak: (Ramkumar, 2021).

3.3.COVID-19 ile Mücadelede Kullanılan Kamu Kaynaklarının Hesap Verebilirliğine İlişkin İyi Uygulama Örnekleri

IBP'nin "COVID Fonlarını Yönetme: Hesap Verebilirlik Boşluğu" raporunda, hükümetlerin pandemiye maliye politikasına verdiği yanıtları değerlendirdiği çalışmada, çok çeşitli coğrafyalarda ve gelir seviyelerinde iyi ülke uygulamalarına da rastlanmıştır: Bangladeş'teki kapsamlı raporlama, Kanada ve Filipinler'deki toplumsal cinsiyet etki değerlendirmeleri, Sierra Leone ve Jamaika'da gerçek zamanlı denetimler, Ekvador ve Güney Afrika'da satın alma şeffaflığı portalları, Nepal'de aktif parlamenter gözetim ve Şili'de yenilikçi vatandaş katılımı fırsatları olarak sıralanabilir.

Dünyadaki diğer ülkeler gibi, Avustralya da COVID-19 krizine yanıt olarak halk sağlığı ve ekonomik riskleri yönetmek için benzeri görülmemiş adımlar atılmıştır. Şubat 2020'nin sonlarında krizin ölçeği ortaya çıktığında, Avustralya hükümeti hızla harekete geçmiştir. Hem federal hem de eyalet düzeyinde bir halk sağlığı acil durumu ilan edildi. Salgına karşı tutarlı ve istikrarlı bir ulusal politika yanıtı vermek için Başbakan başkanlığında ve tüm Avustralya eyalet ve bölgelerinin başkanlarından oluşan bir Ulusal Kabine oluşturulmuştur. Üç ana direktif formüle edilmiştir: daha sıkı sınır kontrolleri, sağlık sisteminin kapasitesinin artırılması ve sağlık risklerini yönetmek için zorunlu sosyal mesafe önlemleri (Andrew vd., 2020: 760). Sağlık Bakanına salgınla başa çıkmak için muazzam yetkiler verirken, Parlamantonun yetkilerini sınırlama kesinlikle getirilmedi. Avustralya'da acil tedbirlerinin bir kısmı mevzuat değişikliği gerektirmese de gerekli olanlar, 23 Mart ve 8 Nisan'da Meclis'e gelmiştir. Olaylara ilişkin aşağıdaki zaman çizelgesinde de yer verildiği üzere milletvekillerinin paketi düşünmek için iki haftadan az süreleri olduğu görülmektedir:

- 12 Mart 2020: Ekonomik teşvik paketi 1 açıklandı.

- 22 Mart 2020 Ekonomik teşvik paketi 2 açıklandı.
- 23 Mart 2020: Koronavirüs Ekonomik Müdahale Paketi Torba Yasa Tasarısı 2020 ve diğer yedi yasa tasarısı Meclis'te görüşülerek kabul edildi.
- 30 Mart 2020: Ekonomik teşvik paketi 3 açıklandı.
- 8 Nisan 2020: COVID-19 Ekonomik Mücadele Paketi Omnibus (2 No'lu Tedbirler) 2020 Yasa Tasarısı ve diğer üç yasa tasarı parlamentoda görüşüldü ve kabul edildi.

Salgının başlangıcında bütçe gözetimindeki zorluklar, esas olarak halk sağlığı endişelerinden ve hızlı hükümet müdahalesine uyum sağlama ihtiyacından kaynaklandı. Kısa bir süre sonra 22 Mart'ta ikinci bir dizi önlem açıklandı, Parlamento ertesi gün yasanın uygulanmasına yönelik ilgili yasayı geçirmek için toplandı. Ekonomik tepki paketi ve üçüncü önlem setini onaylamak için 8 Nisan'da tekrar bir araya geldiler. Ekonomik ve mali müdahale mevzuatına ilişkin görüşmelere, mevzuat onayı hızlı bir şekilde takip etti. Ekonomik müdahale paketinin yasama süreci hızlandırılırken, muhalefetin başkanlığında yedi üyeden oluşan bir komisyon da kuruldu. Hükümetin pandemiye karşı yaptığı mücadeleyi izlemek ve raporlamak için 8 Nisan'da kurulan komisyon birçoğu bakanlar da dâhil olmak üzere hükümet yetkililerinin çağrıldığı kamuya açık 30 oturum gerçekleştirdi. İlk ara raporu Aralık 2020'de sunuldu. Nihai rapor için 30 Haziran 2022'ye kadar süre tanındı. Avusturalya'da yasama denetimine tabi olan COVID-19 Yardım ve İyileştirme Fonu gibi bütçe dışı düzenlemeler de kullanıldı. Ayrıca Avustralya hükümeti tarafından belirli politika önlemlerinin uygulanmasını ve bunların kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve yoksulluk içinde yaşayanlar dâhil olmak üzere çeşitli dezavantajlı gruplar üzerindeki etkilerini detaylandıran kapsamlı raporlar yayımlandı (IBP, 2021: 5). Acil maliye politikası paketinin oluşturulması ve onaylanması sırasında vatandaşların ve STK'ların sürece dâhil edilmesine yönelik hiçbir uygulama yapılmamıştır.

Filipinler'de "COVID-19 Müdahalesi için Güvenli Finansman" belgesinde, toplam borçlanma ihtiyacı, iç ve dış borçlanma, borçlanma araçlarının türleri ve faiz oranları açıklayıcı bir anlatım ile kamuoyu ile paylaşılmıştır. Kalkınma ortaklarından sağlanan bütçe desteği finansmanı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca COVID-19 ile mücadele programında kullanılmak üzere ADB, Dünya Bankası, AIIB, AFD, JICA, KEXIM-EDCF'dan ABD doları cinsinden sağlanan küresel tahviller ile hibe ve kredi finansmanı hakkında da bilgiler içermektedir. Filipinler'de 2020 Yıl Ortası Raporu hazırlanarak açıklayıcı anlatımla devlet geliri hakkında bilgi kamuoyuna sunulmuştur. Raporda bağışçı finansmanına ilişkin bilgiler gösterilmiştir. Ayrıca fonların kaynağı, miktar ve amacına yönelik notları hakkında ayrıntılı bilgi içeren "Bayanihan I" fonlarının durumunu düzenli olarak da yayınlanmıştır (IBP Filipinler, 2021).

COVID-19 pandemisi, hükümet bütçelerinin başlangıçta formüle edildiği makroekonomik ortam üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğundan, hükümetlerin bütçenin revize edilmiş gelir ve harcama tahminlerinin temelini oluşturan makroekonomik tahminde bir güncelleme yayınlaması gerekmektedir. Peru hükümeti güncellenmiş makroekonomik tahminlerinin bir parçası olması gereken şu bilgileri kamuoyu ile paylaşmıştır: nominal GSYİH tahmini, enflasyon oranı, reel GSYİH büyümesi, faiz oranı ve işsizlik oranı. Ek olarak, revize edilmiş makroekonomik projeksiyonlar ile cari dönem için orijinal olarak onaylanmış olanlar arasında da karşılaştırmalar yapmıştır (IBP Peru, 2021).

Peru'da hükümet, COVID müdahale politikalarına eşlik etmek için vatandaş izleme ve gözetim mekanizmaları kurdu. Ayrıca Peru'da hükümet-sivil toplum ortak çalışma grubu Mesa de Concertación para la Lucha contra la Pobreza (MCLCP), hükümetin COVID-19'a yönelik uygulamalarına ilişkin çeşitli gruplar üzerindeki etkisini inceleyen bir rapor yayınladı. Hükümetin açık veri portalında belirli programların uygulanma düzeyi hakkında güncellemeler sağladığı bir sayfası halen hazırlanmaktadır. Peru'da Sayıştay, okul malzemelerinin ve uzaktan eğitim ekipmanlarının teslimi gibi eğitim sektöründe belirli COVID müdahale politikalarının uygulanmasını izlemek için Sanal Okul Gözetim (Veeduría Escolar Virtual) mekanizmaları kurdu (IBP, 2021: 5-9).

Norveç, güçlü bir kamu sektörüne, gelişmiş bir refah devletine ve açık ve şeffaf bir hükümete sahiptir. Vatandaşların hükümete güveni yüksektir ve hükümet yetkilileri arasındaki karşılıklı güven ilişkileri diğer birçok ülkeye göre daha yüksektir (Christensen ve Lægreid, 2020: 775). Norveç hem yürütmenin hem de yasama organının, hükümetin yanıt paketlerinin hem oluşturulması hem de uygulanması sırasında çeşitli dezavantajlı gruplar da dâhil olmak üzere kilit paydaşlarla yeterli istişarelerde bulunulan tek ülkedir (IBP, 2021: 8). Krizin başlangıç durumunda hükümete olağanüstü yetkiler vermeyi amaçlayan kısıtlamalara ilişkin kanun süreci tartışmalıydı. Hükümet tarafından kısıtlamalara ilişkin kanunun altı ay sürmesi önerilmiş, ancak mecliste görüşülünce bu süre bir aya indirilmekle birlikte hükümete verilecek yetkiler daha da sınırlandırılmıştır. Muhalefet, hükümetin orijinal teklifinde büyük değişiklikler yapmış olsa da tartışma bir işbirliği, güven ve kriz durumunda bir arada durma, olağanüstü hal için bazı temkinli adımlar atma ve hükümete sınırlı bir genişletilmiş yetki ve sorumluluk verme ortamı oluşturulmuştur (Christensen ve Lægreid, 2020: 776).

4. COVID-19 KRİZİNDE TÜRKİYE'DE UYGULANAN MALİYE POLİTİKALARI VE HESAPVEREBİLİRLİĞİ

Türkiye'deki ilk COVID-19 vakası, 11 Mart 2020'de kaydedildi. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı 18 Mart 2020'de COVID-19 pandemisinin ekonomik etkisini azaltmak için bir 'Ekonomik İstikrar Kalkanı' paketini duyurdu. Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması ve 7244 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun bu pakete ilişkin olarak 17.04.2020 tarih ve 31102 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. COVID-19 ile mücadele kapsamında Türkiye'de Nisan 2020'de Ekonomik İstikrar Kalkanı paketi olarak 100 milyar liralık kaynak setinin devreye alındığı açıklanmıştır.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de COVID-19 pandemisinden derinden etkilenmiştir. Sağlık alanında başlayıp, ekonomiye sirayet eden bu kriz Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Ekonomiye resesyondan kurtarmak, yatırımı, istihdamı ve üretimi arttırmak için salgınla mücadelede ABD, Çin ve bazı Avrupa Birliği ülkelerinde genişletici maliye politikası ile genişletici para politikası ağırlıklı bir yol haritası çizilerek uygulanmaya çalışılmıştır. Türkiye'de maliye politikası önlemleri, para politikası önlemlerine göre daha baskın olmuştur. Genişletici maliye politikası önlemleri olarak Türkiye'de salgınla mücadelede 18 Mart 2020 tarihinde 100 milyar TL'lik (GSYH'nin %2'si kadar) Ekonomik İstikrar Kalkanı isimli önlem paketi açıklanmıştır. 27 Nisan 2020 tarihinde önlem paketinin 200 Milyar TL'ye ulaştığı resmi

açıklamalarda ifade edilmiştir. Mayıs 2020 tarihinde Hazine ve Maliye Bakanı tarafından yapılan açıklamada da paketin boyutunun 240 milyar TL olduğu bilgisi kamuoyuyla paylaşılmıştır (Küçükaycan ve Göksu, 2020: 30).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 18 Mart 2020’de açıklanan “Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketine” göre, pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de işletmelerin salgından etkilenmemesi için vergi ertelenmesi ve krizden etkilenen sektörlerle yönelik doğrudan destek uygulamaları yürürlüğe konulmuştur. Bu çerçevede en çok etkilenen sektörlerin kamu mali yükümlülüklerini öteleyerek nakit akışını rahatlatmak amacıyla muhtasar beyanname süreleri ve KDV tevkiyatı, SSK primlerinin Nisan, Mayıs ve Haziran ödemeleri 6 ay ertelenmiştir. Diğer taraftan Konaklama Vergisi Kasım 2020’ye kadar ertelenmiştir. Hızla yavaşlayan talebi desteklemek amacıyla iç hava yolları taşımacılığında 3 ay süreyle KDV oranı yüzde 18’den %1’e indirilmiştir. Krizden olumsuz etkilenen sektörlerle yönelik doğrudan destekler kapsamında nakit akışı bozularak kredi geri ödemesinde sorun yaşayan firmaların bankalara olan kredi ana para ve faiz ödemeleri asgari 3 ay ertelenecek ve gerektiğinde finansman desteği sağlanması yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Esnaf ve sanatkarların mali durumunun korunması amacıyla esnaf ve sanatkarların Halk Bankası’na olan borçlarının 3 ay süre ile ana para ve faiz ödemelerinin ertelenmesi kararlaştırılmıştır.

İhracatçıya stok desteği sağlamak, firmaların ve KOBİ’lerin likidite sorununu çözmek amacıyla kredi garanti fonu desteğinin limiti 25 milyar liradan 50 milyar liraya çıkarılmıştır. Firmaların kredibilite ve sicilin korunması amacıyla Nisan, Mayıs ve Haziran ayında temerrüde düşen firmaların kredi siciline “mücbir sebep” notu düşülecekti. Salgın nedeniyle çalışma hayatı duran ya da etkilenen vatandaşlara yönelik olarak çeşitli nakit destekleri sağlanmıştır. 2020 yılının tamamında aylık 75 TL “asgari ücret desteği”, esnek çalışma olanaklarının artırılması, istihdamın korunması amacıyla kısa çalışma ödeneğinden faydalanmayıp çalışanlarını izne çıkaran firmalara maaş desteği sağlanması ve emekli ve düşük gelirli gruplara yönelik destekler sağlanmıştır. Firmaların nakit akışını sağlamak amacıyla kurumlar vergisi tahakkuk ve ödemeleri 30 Nisan 2020 tarihine uzatılmıştır. Korona virüs salgını nedeniyle alınan önlemler sonucunda ortaya çıkacak vergi kaybının önüne geçilmesi amacıyla kolalı gazozlarda %25 olan ÖTV %35’e, purolarda %40 olan ÖTV ise %80’e yükselmiştir (TİM.,2020:1-8, Fırat, 2020: 219-220).

IBP, Türkiye’de COVID-19 ile mücadelede kullanılan kamu kaynaklarındaki hesap verebilirliği düzeyini değerlendirmek için Nisan 2020’de tanıtımı yapılan Ekonomik İstikrar Kalkanı için Acil Mali Politika Paketi değerlendirmiştir. Değerlendirmeye ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. Türkiye İçin COVID-19 ile Mücadelede Kullanılan Kamu Kaynaklarında Hesap Verebilirlik Seviyesi

Değerlendirilen Kriterler	Bilgileri Açıklama Düzeyi
1.Bölüm: Şeffaflık	En az
<i>Paketin tanıtımı</i>	En az
Makroekonomik veriler ve toplam bütçe bilgileri	En az
Politika önlemleri	Sınırlı
Alıcılar ve performans	Sınırlı
Finansman kaynakları	En az
Bütçe dışı fonlar	En az

<i>Paketin uygulanması</i>	En az
Yürütme hakkında raporlama	En az
Bütçe dışı fonlar	En az
Tedarik	En az
2. Bölüm: Gözetim	Bazı
<i>Yasama organın rolü</i>	Bazı
<i>Ulusal denetim ofislerinin rolü</i>	En az
3. Bölüm: Katılım	En az
<i>Halk katılımı</i>	En az

Kaynak: Türkiye için 2021 COVID Modülü Ülke Veri Sayfası, IBP (2022).

IBP'nin araştırması sonucunda yukarıdaki verilerle 120 ülke arasında en az bilgi açıklayan 32 ülkeden birisi de Türkiye olmuştur. Türkiye'nin açıkladığı acil maliye politikası paketine ilişkin yayınlanmış belgeler veya bilgiler, borçlanma ihtiyaçları ve planları hakkında bilgi içermemektedir. Devlet bütçesinden 100 milyar TL harcadığı ifade edilmekle birlikte, acil durumun uygulanmasına ilişkin yayınlanan belgeler veya bilgiler söz konusu maliye politikası paketi, fiili borçlanma kaynakları hakkında bilgi içermemektedir. Ancak Dünya Bankası ve Avrupa Birlik Türkiye Delegasyonu borçlanma ve hibe bütçesini internet sitelerinde açıklama yapmıştır.

Bütün dünyayı hızlı bir şekilde etkisi altına alan ve kısa sürede küresel bir soruna dönüşen COVID-19 pandemisi, Sayıştayların da COVID-19'un hükümetler ve politikaları üzerindeki istisnai etkisini ve benzeri görülmemiş tepkilerini gözlemlemesini ve kuşkusuz bu süreçte sahip oldukları hassas rolü ne şekilde oynayacaklarına bir an önce karar vermelerini zorunlu kılmıştır. Avrupa Yüksek Denetim Kurumları Teşkilatı (EUROSAI) bünyesinde bu zorunluluğu göz önünde bulunduran İngiltere ve Finlandiya Sayıştayları tarafından geniş bir işbirliği girişimi başlatılmış ve bu çabalarının sonucunda EUROSAI bünyesinde, söz konusu pandemi krizinin yönetilmesinde Sayıştayların rolünü ortaya çıkarmayı hedefleyen "COVID-19 Pandemisine Karşı Müdahalelerin Denetlenmesi" Proje Grubu kurulmuştur. Moderatörlüğünü Birleşik Krallık Sayıştayının yaptığı yuvarlak masa toplantısına Türkiye'de de katılmıştır (Karayaka, 2020:159-160). Fakat Sayıştay tarafından açıklanan paketlerin kullanımına dair bir rapor veya bildirim yayınlanmamıştır.

Bir sağlık krizi olarak patlak veren COVID-19 salgını, hükümetlerin yönetimi ve politika oluşturması için istisna olağanüstü bir sürece yol açtı. Oluşan bu tehditle başa çıkmak için hükümetlere daha fazla yetki devredildiğinden, vatandaşların şeffaflık ve hesap verebilirlik taleplerinde artışa neden olmuştur (Maione vd., 2021: 238). IMF tarafından yayınlanan 2020 (İlkbahar) Mali İzleme Raporunda; dünyanın dört bir yanındaki hükümetlerin, COVID-19 pandemisinin insanlar ve firmalar üzerindeki olumsuz etkisini ele almak için devasa mali destek paketleri sağlamak için "ne gerekiyorsa" yaptıkları ifade edilmiştir. Ayrıca raporda hükümetlerin hızlı yanıtını desteklenmekle birlikte "makbuzları saklamaları" hükümetlere tavsiye edilmiştir. Bu bağlamda, mali şeffaflığa, kamuya hesap verebilirliğe ve kurumsal meşruluğa bağlı kalmak, makbuzları tutmak, yani pandeminin mali ve ekonomik yansımalarını yönetmek için kamu mali yönetiminin temel zorlukları olarak görülmüştür (Fouad, 2020).

OECD üyesi ülkelerin dörtte birinin parlamentoları, acil durumu değerlendirmek için özel COVID-19 komiteleri veya partiler arası çalışma grupları kurmuştur. Çünkü salgın döneminde acil durum önlemlerinin aceleyle alınması gerekmiş ve olağan yasal onay prosedürlerini takip etmemiş olsa da yasama organları önemli bir rol oynayabilir ve

oynamalıdır. Bu önlemlerin uygulanmasının hesap verebilirliğini ve gözetimini sağlamak için yasama organı onaylandıkları acil durum önlemlerinin uygulanmasını ve ayrıca harcama sonrası gözetimi inceleyerek yapmalıdır. Bütçe uygulama döneminde ve acil durum paketinin uygulanmasının ardından raporların gözden geçirilmesi için bir yasama komitesi tarafından yapılır ve bunu takip edebilir. Avusturalya’da olduğu gibi kurulan bu komitenin bulgularını ve tavsiyelerini içeren resmi bir rapor yayınlanmalıdır. Yasama organı tarafından yıl içi ve sonradan yapılan izleme, yürütme organının çalışma sıklığından etkilenecektir.

Hesap verebilir olmak için hükümetlerin bilgi asimetrilerini azaltmakla birlikte vatandaşların, yasama organının ve denetim ofisinin bütçeleme sürecinin farklı adımlarını izlemesine izin vermesi gerekmektedir (Bisogno ve Cuadrado-Ballesteros, 2022: 1611). Önceki krizlerden elde edilen deneyimler gösteriyor ki; krize yanıt vermek için gereken hükümet eylemi, artan düzeyde israf, kötü yönetim ve yolsuzluk getirebilir. COVID-19'dan kaynaklanan politika tepkileri şeffaf bir şekilde hareket etmeyi içermelidir. Kamu mali yönetiminin güçlendirilmesi ve özellikle COVID-19 müdahale önlemleri için şeffaflık ve hesap verebilirliğin iyileştirilmesi, hükümete olan güveni güçlendirecektir (Moon, 2020: 654).

5. SONUÇ

COVID-19 gibi yaşanması muhtemel pandemi veya ekonomik krizler karşısında alınan acil duruma yönelik maliye politikası paketleri olağanüstü durumlarda hükümetler için vazgeçilmez müdahale araçları olarak kullanılmaya devam edeceği bilinmektedir. Olağanüstü durumlardaki maliye politikası aracı olarak uygulamaya koyulan bu paketlerdeki kamu kaynaklarının kullanımında 120 ülke arasında 4 ülke yeterli düzeyde bilgi açıklarken 29 ülke bazı bilgileri, 55 ülke ise sınırlı düzeyde bilgileri açıklamıştır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu 32 ülke en az düzeyde bilgi açıklayan ülkeler sınıflandırmasında yer almıştır.

Hükümetler COVID-19 kriziyle mücadelede acil önlemler alıp uygulamaya koymayı tercih etmiştir. Dolayısıyla birçok hükümet için hesap verebilirlik düzenlemeleri gereksiz bir yük olarak görülmüştür. Mali saydamlık ve hesap verme sorumluluğu üzerine inşa edilen kamu mali yönetimi için elde edilen sonuçlar son derece yetersizdir. İyi uygulama örneklerinin diğer ülkeler için örnek bir model olarak alınması bundan sonraki yaşanması muhtemel pandemi süreçlerinde kullanılacak kamu fonları için önem arz etmektedir. Çünkü pandemi düşük gelirle çalışanlar, kadınlar ve diğer dezavantajlı gruplar için gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da kötüleştirme riskini ortaya çıkarmıştır. COVID-19 pandemisiyle mücadelede haneler ve işletmeler için oluşturulan programlardaki kamu kaynaklarının kullanımına yönelik ayrıntıların paylaşılması gerekmektedir. Kimin neden hak sahibi olduğu, destek türleriyle beraber miktarı ve yararlanıcı sayısı gibi bilgilerin kamuoyu ile tek tek paylaşılmalıydı. Peru gibi çok az ülke özel web sitesi hazırlayarak tüm bu soruların cevabını kamuoyuna vermiştir.

Bütçe hakkı bağlamında maliye politikası paketlerin tanıtımı ve uygulanması, yasama organının ve Sayıştay’ın denetimi ile halkın katılımının sağlanması hesap verebilirlik açısından önem arz etmektedir. Hükümetler kamu fonlarının sahipleri olmadığı için bu fonların kullanımını iyi idare etmeye sorumludur. Pandemiler, afetler ve trajediler gibi kriz zamanlarında hükümetlerin hesap verebilirlik rolleri değişmemelidir. Olağan üstü dönemlerden

sonra oluşabilecek olumsuz ekonomik koşulların önüne geçilmesi için hesap verebilirlik daha da önem kazanmıştır. Hesap verme sorumluluğu çerçevesinde her ülkenin politika yapıcılarını pandemi gibi olağanüstü bir süreçle mücadele ederken de kamu kaynaklarının kullanımında yaptıklarını haklı gösterme ve açıklama yükümlülüğü bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Andreas, M., Rinaldi, L., Pesci, C., & Girardi, A. (2021). Accountability in times of exception: An exploratory study of account-giving practices during the early stages of the COVID-19 pandemic in Italy. *Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management*, 33(4), 447–467.
- Andrew, J., Baker, M., Cooper, C., & Tweedie, J. (2022). Wealth taxes and the post-COVID future of the state. *Critical Perspectives on Accounting*, 102431.
- Andrew, J., Baker, M., Guthrie, J., & Martin-Sardesai, A. (2020). Australia's COVID-19 public budgeting response: the straitjacket of neoliberalism. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*.
- Anessi-Pessina, E., Barbera, C., Langella, C., Manes-Rossi, F., Sancino, A., Sicilia, M., & Steccolini, I. (2020). Reconsidering public budgeting after the COVID-19 outbreak: key lessons and future challenges. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*.
- Bisogno, M., & Cuadrado-Ballesteros, B. (2022). Budget transparency and governance quality: a cross-country analysis, *Public Management Review*, 24:10, 1610-1631.
- Bryan, K. (2022). The Role of Public Audit: Challenges and Opportunities for the European Court of Auditors to Contribute to a Sustainable Crisis Response. *Public Sector Accounting, Financial Accountability and Viability in Times of Crisis*, 249-273.
- Christensen, T., & Lægreid, P. (2020). Balancing governance capacity and legitimacy: how the Norwegian government handled the COVID-19 crisis as a high performer. *Public Administration Review*, 80(5), 774-779.
- Copley, A., Decker, A., Delavelle, F., Goldstein, M., O'Sullivan, M., & Papineni, S. (2020). COVID-19 pandemic through a gender lens. *Africa Gender Policy Brief*. World Bank, Washington, DC. World Bank.
- Demirağ, I., Fırtın, C. E., & Bilbil, E. T. (2020). Managing expectations with emotional accountability: making City Hospitals accountable during the COVID-19 pandemic in Turkey. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*.
- Fırat, M. (2020). Covid-19 Krizi ve IMF Destekli Maliye Politikalarının Gerekliliği. *Ekonomi İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 209-222.
- Fouad, M., Schwartz, G., & Wendling, C. (2020). Do Whatever It Takes but Keep the Receipts. *the Public Financial Management Challenges*. IMF Public Financial Management, 22.

- Grossi, G., Ho, A. T., & Joyce, P. G. (2020). Budgetary responses to a global pandemic: international experiences and lessons for a sustainable future. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*.
- IBP (2021). Managing Covid Funds: the accountability gap, <https://internationalbudget.org/covid/> (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- IBP (2022). About Us, <https://internationalbudget.org/about-us/> Erişim Tarihi: 15.10.2022.
- IBP Filipinler (2021). Open Budget Survey COVID-19 Module Questionnaire Philippines, <https://internationalbudget.org/covid/wp-content/uploads/2021/05/Philippines-COVID-questionnaire-plus-govt-input.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- IBP Peru (2021). Open Budget Survey COVID-19 Module Questionnaire Peru, <https://internationalbudget.org/covid/wp-content/uploads/2021/05/report-PER.pdf> (Erişim Tarihi: 15.10.2022).
- Karayaka, B. (2020). Pandemi Sürecinin Yüksek Denetim Dünyasına Etkileri. *Sayıştay Dergisi*, (117), 157-163.
- Küçükaycan, D. ve Güngör Göksu, G. (2020). COVID-19 Pandemisiyle Mücadelede Uluslararası Mali Kuruluşların Roller, Akademisyen Yayınevi, ISSN:978-625-770-780-0, 1. Baskı, ss. 218, Ankara.
- Liao, W. J., Kuo, N. L., & Chuang, S. H. (2021). Taiwan's budgetary responses to COVID-19: The use of special budgets. *Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management*, 29 (6), 24–32.
- Maione, G., Sorrentino, D., & Kruja, A. D. (2021). Open data for accountability at times of exception: an exploratory analysis during the COVID-19 pandemic. *Transforming Government: People, Process and Policy*.
- Moon, M.J. (2020), "Fighting COVID-19 with agility, transparency, and participation: wicked policy problems and new governance challenges", *Public Administration Review*, Vol. 80 No. 4, pp. 651-656, doi: 10.1111/puar.13214.
- Nazlı, S. (2020). COVID-19 salgınının ekonomik ve sosyal etkilerinin azaltılması hakkında kanunun iş hukukuna yönelik hükümlerinin değerlendirilmesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Ramkumar, V. (2021). Managing Covid Funds: the Accountability Gap, <https://internationalbudget.org/2021/05/managing-covid-funds-the-accountability-gap/> (Erişim tarihi: 20.08.2022).
- Sian, S., & Smyth, S. (2021). Supreme emergencies and public accountability: the case of procurement in the UK during the Covid-19 pandemic. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*.
- Sinclair, A. (1995), "The chameleon of accountability: forms and discourses", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 20 Nos 2/3, pp. 219-237.

